

Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання комерційними банками

& Питання, які розглядаються:

- Розглянуто існуючі методики оцінки кредитоспроможності позичальника, виявлено їх переваги та недоліки.
- Запропоновано оцінювати кредитоспроможність боржника з урахуванням ризиків за операціями з використанням позабалансових фінансових інструментів.

Ключові слова: кредитоспроможність, методи оцінки, кредитний ризик.

& Вопросы, которые рассматриваются:

- Рассмотрены существующие методики оценки кредитоспособности заемщика, выявлены их преимущества и недостатки.
- Предложено оценивать кредитоспособность должника с учетом рисков по операциям с использованием внебалансовых финансовых инструментов.

Ключевые слова: кредитоспособность, методы оценки, кредитный риск.

& Issues that are examined:

- The existing methods of assessing the creditworthiness of the debtor have been examined. Advantages and disadvantages of different methods of assessing the creditworthiness of the debtor have been determined.
- Has been proposed to evaluate the creditworthiness of the debtor according to risks arising from the use of off-balance sheet financial instruments.

Keywords: creditworthiness, evaluation methods, credit risk.

Постановка проблеми. Оцінка кредитоспроможності позичальника є важливою складовою надання кредитів комерційними банками. Швидкі темпи зростання кредитних операцій комерційного банку зумовлюють пошук нових, ефективніших та дієвіших методів і підходів до визначення кредитоспроможності позичальника, своєчасного та повного погашення банківських позик.

Ситуація зі своєчасним поверненням кредитів обумовлена не тільки економічною нестабільністю, але й недосконалістю методичних підходів, недостатнім науково-теоретичним обґрунтуванням оцінки кредитоспроможності позичальників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі аналізу кредитоспроможності суб'єктів господарювання комерційними банками присвячено велику кількість наукових публікацій, у яких започатковано вирішення цього питання. Провідне місце в розробці цієї теми належить таким відомим вітчизняним вченим, як Л. Примостка, Р. Тиркало, О. Васюренко, С. Мочерний, Н. Тарасенко, В. Вітлінський, О. Пернарівський, Я. Чайковський, О. Терещенко, В. Галасюк, А. Мороз. Значний внесок у розробку цього питання зробили такі сучасні закордонні економісти: Е. Брігхем, Л. Гапенські, П. С. Роуз, Дж. Сінкі.

Огляд матеріалів різних досліджень та публікацій показує, що в економічній теорії є багато методик оцінки кредитоспроможності позичальників, однак до цього часу не розроблено єдиної загальноприйнятої науково обґрунтованої методики.

Мета цієї статті полягає в дослідженні та узагальненні різних методичних підходів до аналізу кредитоспроможності позичальника банківськими установами України та визначення їх ефективності.

Викладення основного матеріалу. При наданні кредитів будь-який банк зустрічається з необхідністю оцінки кредитоспроможності позичальників. Ця процедура є обов'язковою, а її результати істотно впливають як на умови конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку в цілому. Для позичальника оцінка кредитоспроможності також важлива, оскільки від її результату залежить, в якому обсязі буде наданий кредит, і чи буде він наданий взагалі.

Результатом неякісної та недостовірної оцінки кредитоспроможності позичальників може стати погіршення якості кредитного портфеля банку, яке може спричинити необхідність зайвого резервування. У кращому випадку це призведе до погіршення фінансового стану банку, у гіршому – до банкрутства.

Надійним способом вирішення даної проблеми є розробка і використання обґрунтованої методики, що дозволить банку реально оцінювати кредитоспроможність позичальників. Проте слід зазначити, що не існує ні єдиної методики, ні єдиного підходу до її побудови [4].

В цілому мета оцінки кредитоспроможності полягає в якісній характеристиці позичальника, що визначається банком до вирішення питання про можливість і умови кредитування, передбачати здатність і готовність клієнта повернути узяті ним у борг засоби відповідно до умов кредитного договору, а також оцінити обґрунтованість і доцільність кредитних вкладень і подальших відношень у сфері кредитування між банком і позичальником [3, с. 114].

Оцінюючи кредитоспроможність позичальника, комерційні банки України керуються власними положеннями та методиками, в основу яких покладено методичні рекомендації Національного банку України. Водночас НБУ не забороняє банкам самостійно встановлювати додаткові критерії аналізу фінансового стану позичальника, що підвищують

вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними [1].

Перелік елементів кредитоспроможності позичальника і показників, які її характеризують, залежить від цілей аналізу, видів кредиту, стану кредитних відносин банку з конкретним клієнтом, результатів господарсько-фінансової діяльності останнього, а також від наявного забезпечення. Причому кожен банк розробляє власну систему оцінки, виходячи з особливостей кредитної політики, технологічних можливостей, спеціалізації банку, конкретних умов договору, пріоритетів у роботі, місця на ринку, конкурентоспроможності, стану взаємовідносин із клієнтами, рівня економічної та політичної стабільності в державі тощо [1].

Методики аналізу і система показників кредитоспроможності потенційного позичальника, що використовуються комерційними банками, досить різноманітні. Умовно їх можна розбити на класифікаційні (статистичні) методи оцінки та комплексний аналіз кредитоспроможності (див. рис. 1).

Рис. 1. Методи оцінки кредитоспроможності позичальника [3, с. 114].

Необхідно зазначити, що кожна з цих методик має свої переваги та недоліки (див. табл. 1).

До класифікаційних (статистичних) методів оцінки належать бально-рейтингові системи оцінки та моделі прогнозування банкрутства; моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту): Правило «6С», PARSER, CAMPARI,

PARTS, MEMO RISK, Система 4FC. Застосування класифікаційних методів оцінки кредитоспроможності позичальника ставить за мету напрацювання стандартних підходів для об'єктивної характеристики позичальників, пошуку кількісних критеріїв для поділу майбутніх клієнтів на основі наданих ними матеріалів на надійних і ненадійних, тобто таких, які підпадають під ризик банкрутства, і тих, для кого загроза банкрутства малоімовірна.

Переваги та недоліки методик оцінки кредитоспроможності

Назва методики	Сутність методики	Переваги	Недоліки
Класифікаційні (статистичні методики)	Оцінюються всі показники, які характеризують кредитоспроможність позичальника. Ці показники можуть бути проаналізовані, як в даний момент, так і за певний період (в динаміці)	Широка вживаність та об'єктивність	Необхідність наявності значного масиву вихідних даних. Метод не враховує слабоформалізовані якісні чинники кредитоспроможності та умов кредитування. Неможливість застосування до умов української економіки.
Комплексного аналізу	Визначається значимість кожного з показників кредитоспроможності позичальника (значимість визначається в балах)	Дозволяє швидко і з мінімальними витратами праці обробити великий обсяг кредитних заявок окремих фізичних осіб, суттєво зменшуючи за рахунок цього рівень операційних банківських витрат, пов'язаних з кредитною діяльністю.	Використання цього методу пов'язане із деякими складностями: бальні системи оцінки кредитоспроможності клієнта повинні бути статистично ретельно вивірені і вони вимагають постійного оновлення інформації, що може бути коштовним для банку. Тому невеликі банки, як правило, не розробляють власних моделей аналізу кредитоспроможності клієнтів через високу вартість їх підготовки і обмежену інформаційну базу. До того ж стандартний характер цих моделей не передбачає врахування специфічних особливостей окремих позичальників.

Бально-рейтингова оцінка дозволяє прогнозувати своєчасність здійснення майбутніх платежів, ліквідність і реальність оборотних активів, оцінити загальний фінансовий стан підприємства і його стійкість, а також дає можливість визначити межі зниження обсягу прибутку, в яких здійснюється погашення частки фіксованих платежів. Перевагами бально-рейтингових моделей є простота, можливість розрахунку оптимальних значень за окремими показниками, здатність ранжирування підприємств за результатами, комплексний підхід до оцінки кредитоспроможності (використовуються показники, що відображають різні аспекти діяльності позичальника).

Далі розглянемо більш детально моделі комплексного аналізу. У зарубіжних країнах із розвинутою ринковою економікою банки застосовують досить складну систему показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів. Вона диференційована залежно від характеру позичальника (фірма, приватна особа, вид діяльності) та від періодичності і розміру грошових надходжень на рахунки підприємства. Узагальнення кількісних та якісних характеристик позичальника здійснюється за допомогою таких моделей комплексного аналізу: Правило «6С», PARSER, CAMPARI, PARTS, MEMO

RISK, система 4FC, Правило «5С» поганих кредитів [3, с. 114]. Ці методики оцінки кредитоспроможності позичальника стали досить популярними завдяки вдалому поєднанню в них аналізу особистих та ділових якостей клієнта.

Загалом в Житомирській області станом на 01.01.2012 року діють 204 філії та 170 відділень банків, які представляють 63 банківські установи України.

Розглянемо, які методи оцінки кредитоспроможності позичальника використовують вітчизняні комерційні банки за допомогою таблиці 2.

Отже, методи, які застосовуються в практиці вітчизняних банків непогано оцінюють фінансові показники, однак є суттєві проблеми з ефективним використанням якісних характеристик позичальника при оцінці його діяльності, які не мають кількісного вираження (характеристика бізнесу, ринкова позиція позичальника, ділова репутація та ін.).

Для здійснення якісної оцінки кредитоспроможності необхідно доцільно використати також аналіз зовнішнього середовища за таких напрямків, як галузевий і конкурентний аналіз. За допомогою цього аналізу можливо визначити рівень кредитного ризику операції при дослідженні запропонованого до кредитування заходу.

Методики визначення кредитоспроможності позичальника комерційними банками України

Назва комерційного банку	Методика визначення кредитоспроможності
ПАТ «АКБ «КІІВ»	Бально-рейтингові методи (аналіз показників, кредитний скоринг, рейтинговий метод)
ПАТ «Укрсоцбанк»	Рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника
АТ «Ощадбанк»	Бально-рейтингові методи
ПАТ «Мегабанк»	Бально-рейтингові методи з коригуванням на ділову репутацію позичальника
ПАТ КБ «ПриватБанк»	Рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника
ПАТ «Промінвестбанк»	Бально-рейтингові методи на основі кількісної оцінки фінансового стану та якісного аналізу ризиків
ПАТ АБ «Укргазбанк»	Бально-рейтингові методи в залежності від типу позичальника (рейтинговий метод - для суб'єктів малого підприємництва; аналіз показників, кредитний скоринг, прогнозування – для юридичних осіб)
ПАТ «Райфайзен Банк «Аваль»	Бально-рейтингові методи з врахуванням об'єктивних та додаткових факторів діяльності підприємства (специфіка діяльності, наявність нерухомості,)
ПАТ «УкрСиббанк»	Бально-рейтингові методи, прогнозування
ПАТ КБ «Правекс-банк»	Бально-рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника. Особлива увага приділяється оцінці вартості забезпечення за кредитною угодою

Мінімізувати кредитний ризик банку можливо лише на основі комплексного багатофакторного аналізу кредитоспроможності клієнтів банку, з урахуванням позабалансових ризиків, що дозволить створити надійну базу даних для подальшої рейтингової оцінки конкретного позичальника.

Також слід зазначити, що банки самостійно встановлюють нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями.

Як показує практика, така ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями особливо можлива тільки до підняття банками процентної ставки за кредит. І при прийнятті рішення про підвищення процентної ставки за кредит банки вдруге не перераховують кредитоспроможність клієнта, яка не завжди відповідає умовам: що загальна сума утримань з доходу позичальника не повинна перевищувати 50 відсотків його доходу.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що комерційні банки самі створюють ризик щодо неповернення позики клієнтом [2]/

Висновки. Кредитні операції банків є найбільш прибутковими операціями банку, але і найбільш ризикованими. Тому, оцінка кредитоспроможності є важливим фактором, який може мінімізувати кредитний ризик. Проаналізувавши вищезазначені методики оцінки кредитоспроможності позичальника, можна зробити висновок, що не існує єдиної досконалої методики. Кожна з методик має свої переваги та недоліки. Тому одним із напрямів удосконалення оцінки кредитоспроможності

позичальника, пропонуємо врахування ризиків за позабалансовими операціями. Ці операції часто використовуються для зменшення витрат, що пов'язані з вимогами обов'язкових резервів, достатності капіталу та іншими нормативами, які банки висувають до суб'єктів господарювання. Необхідно зазначити, що позабалансові інструменти, наприклад гарантії чи акредитиви, а також похідні фінансові інструменти (ф'ючерси, опціони) не обліковуються, як активи чи пасиви, при цьому вони створюють додатковий ризик банківським установам.

Тому необхідно, щоб інформація за цими інструментами точно відображала ризики потенційних втрат за ними при оцінці кредитоспроможності позичальника.

4 Список використаних джерел

1. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку / О. Остафіль, М. Рубаха // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - № 19. - С. 387–396.
2. Кравченко В.П. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника / В.П. Кравченко, В.І. Кравченко // Наукові праці КНТУ Економічні науки. - 2010. - № 17. - С. 11-15.
3. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку / В.В. Бордюг // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2008. - № 3. - С. 112-115.
4. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку / Т. Андрушків // Світ фінансів. - 2008. - № 2(15) - С. 113-118.